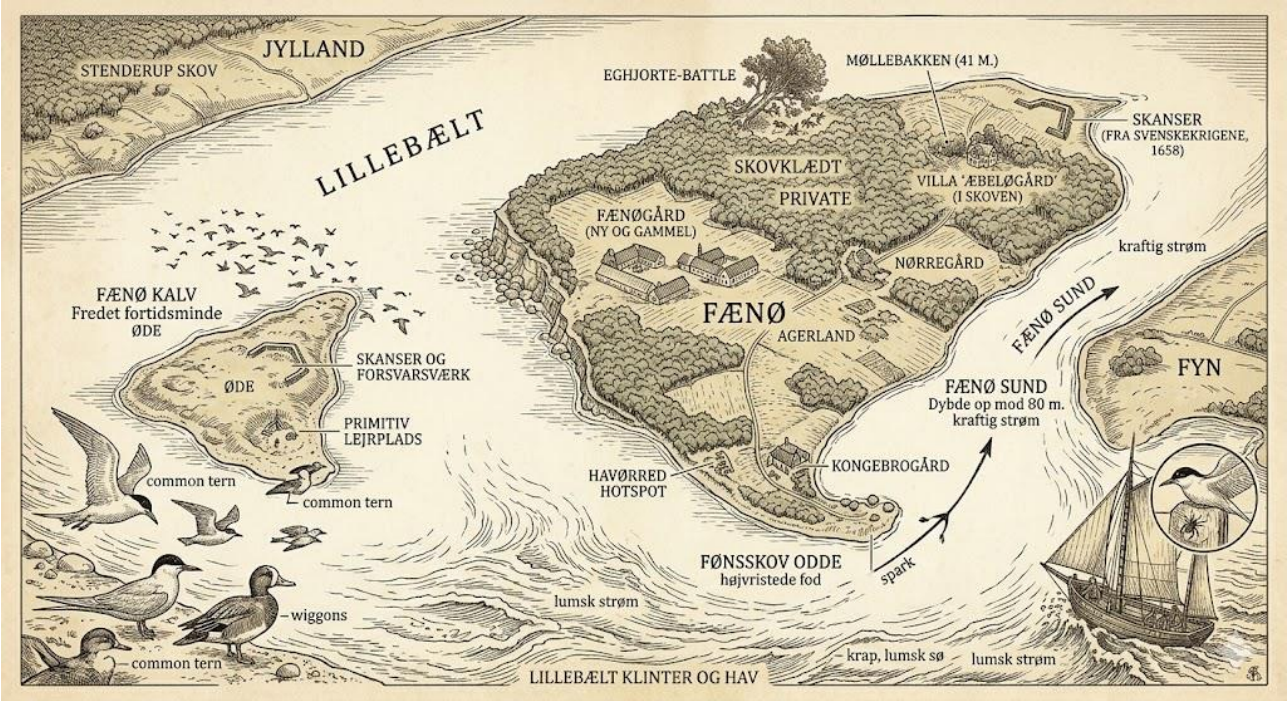

Fænø

Medens hele det store, åbne farvand, som ligger mellem Båring Vig og Vejlefjords udløb, er forholdsvis lavvandet og kun har en gennemsnitsdybde af 12—13 m, når det strømskårne Lille Bælt, der vrider sin smalle krop som en hugorm mellem Nordvestfyns og Jyllands kyster, næsten overalt det tredobbelte af denne dybde, ja enkelte steder endog over 80 m. Østersøen og Kattegat har et åndehul også gennem *denne* smalle tragt, og de jagende vande, som går i nord og syd med ebbe og flod, skyller bundens løse dele med sig. Derfor er sejladsen gennem bæltet ikke så simpel en ting, som kortet synes at vise; kuling med modgående strøm sætter herinde en voldsom krap sø, som kan gøre bæltet til et af de ubehageligste og mest lumske farvande, vi har, især for den, som er ukendt med besejlingsforholdene.

Vejret var fint den morgen, da „Rylen“ gled fra Æbelø sydvestover mod „Tragten“, indsejlingen mellem Røgle Klint og Fredericia. En mængde sortænder sås på vandet og i luften, først i småflokke, siden i større sværme, i alt mange hundrede fugle. Men fra det øjeblik Røgle Klint var passeret, sås ingen mere og herfra lige til Middelfart viste der sig af fugle kun én eneste måge. Siden var en terne (*Sterna cantiaca*) og en enlig stork, som kredsede inde over Jyllandssiden, det eneste liv, der sås, inden „Rylen“ ved middagstid nåede anløbsbroen ved Fænø badehotel.

Øen ligger indkilet i farvandet mellem Hindsgavl og Jyllandskysten, og det ser ud på kortet, som om den er havnet herinde som følge af et spark, Fønsskov Odde har langet den ud; strækker den sidstnævnte sig ikke som en højvristet fod i et energisk spjæt ud fra Fyns krop? Øen er landskabeligt så nær beslægtet med Fyn, fra hvilken den er skilt ved det på sine steder kun 400 m brede Fænø Sund, at den er et fuldtro udsnit af denne uden fjerneste form for ejendommeligheder. Fra Jylland skilles den ved den 1 1/2 km brede arm af Lille Bælt, hvori dens „Kalv“ ligger. Dens største længde fra SØ til NV er 3 1/4 km, bredden mellem „Kajshoved“ og „Skansen“ er 2 km, og dens flademål er 716,8 tdr. land. Den er stærkt kuperet og når et par steder anselige højder, således Møllebakken ved

Fænøgård 41 m og et bakkedrag på vestenden 26 m. Medens dens skov kun delvis er forstmæssig drevet og har en rigt varieret vegetation, er så godt som alt landet uden for denne under plov. To større gårde har øen, hovedgården Fænøgård på midten og Nørregård på nordsiden, foruden seks huse og en skole, samt et badehotel på østsiden, hvorfra der er færgeforbindelse med Hindsgavl. Fænøgård har 639

[Illustration: Johannes Larsens tegning af marklandskab med tidsler i forgrunden, dateret Fænø 22. Juni 1922]

tdr. land, Nørregård 75. Af husene har de tre nogle køer og lidt landbrug, medens resten er jordløse og beboes af arbejdere under hovedgården.

Lige siden Valdemar Sejrs dage har øens navn været skrevet Fænø, og Jordebogen nævner hjorte som det derværende vildt. Øen blev i 1745 købt af major Frands Joachim Dewitz til Hindsgavl, men solgtes allerede samme år sammen med godset til kammerråd Niels Basse Føns, hvis efterkommere endnu sidder på Hindsgavl; godset havde to hovedgårde, Hindsgavl og Fænøgård. For omtrent et år siden bortsolgtes Fænø imidlertid til Kalundborg Ladegård, og øens to gårde er nu bortforpagtede til to brødre Grue fra Djursland.

Danske Atlas beretter, at i 1659, „da Danmarks Allierte nemlig Hollænderne til Søes, de Keyserlige, Brandenborgske, og Polske, til Lands, havde begyndt at standse Kong *Carls* alt for modige Anslag, hvormed i Holsten og Jylland var gjort en god Begyndelse, tænkte man strax paa at fordrive Svensken fra Fyen. Den 31 May gjordes Landgang paa *Fænøe*, hvorfra de Svenske blev fordrevne, men da man

derfra søgte det paa et Par Bøsseskud nærliggende faste Land, forefandtes der saa mange opkastede Batterier, at man med blodige Pander maatte afstaae derfra og tillige forlade Fænøe.“ – Ikke bedre lykkedes et anslag i „Middelfart Sund“, hvor der den 28. blev gjort et lignende forsøg fra de danskes side. Først om efteråret blev

221

svenskerne slagne ved Nyborg, efter at danskerne havde gjort landgang ved Kerteminde.

Fra vor landingsbro strækker sig tværs over øens nordende et dybt engdrag mellem de skovklædte åse helt over til „Svenskebatteri“, de gamle skanser på nordvestsiden. Et par vandrige moser, der ligner små søer, breder sig i lavningen. Selv om der her er noget indeklemt og lummert, ville her være ganske smukt, om ikke det skrækindjagende badehotel vansirede stedet. Et værre monstrum, selv af den art bygninger, har jeg aldrig set. Det er helt af træ og i den grad overbroderet med udskårne mønstre og forsiringer, samt bemalet med gult, blåt og hvidt, at det gør ondt i hovedet at se på det. Man spørger sig selv, hvorfor øens ejer, når han sælger byggegrund til et sådant foretagende, da ikke for landskabets skyld stiller visse fordringer til køberen med hensyn til anvendelse af en ordentlig arkitekt. Her er omtrent lige så yndigt som i Svendborgsund – eller rettere *har* været det, før dette gyselige skur kom til at ligge her; det dominerer hele kysten langs Fænø Sund.

Det har tydet på regn mod natten, men luften er blød og fin, da vi vågner ved tretiden om morgenen, og endnu er det kun et lysende gråvejr. Vi hører solsorter fløjte og skovspurve kvidre. Klokken fire begynder en bogfinke at synge, og langt borte fra kommer lyden af en skrigende hejre. Klokken fem står vi op og går i vandet, så lister vi os fra borde og går op på stranden. Tæt ved i skoven finder vi en stor træstub, der egner sig til morgenandagt; her sætter vi os, og snart forsvinder vi og falder stilfærdigt sammen med omgivelserne.

Dagen skrider langsomt frem bag det lette, grå skyslør, og den vækker fugl efter fugl omkring os. Mellem solsorternes og bogfinkernes stemmer hører vi spætmejsernes fine røst, og *gy, gy, gy!* siger det – det er en grønspættefamilie, der er vågnet lige i nærheden. – Klokken halv seks kurrer en huldue ovre fra Hindsgavl-skoven. Stæreungerne vågner til bevidsthed og begynder at skrige på føde.

Skyen tætner, og det begynder at stænke lidt, og just som de første dråber falder, kommer spætmejsen frem i lysningen med en hel flok unger, der piber som fuglekonger og farer omkring i trætoppene. Henne i den nære mose svømmer en gråand, luften mellem den og os stribes af den faldende regn. Tre hulduer kommer trækkende over bæltet, og lidt efter en hejre med tunge, rolige vingeslag. Nu øsregner det . . .

Vi går om bord og spiser havregrød.

Snart efter går vi fra anløbsbroen langs stranden mod sydøst for at nå ned til skovene ved Nørretoft og Hesselmose. Det er blevet solskin med let skyet himmel og næsten helt stille. Spurvene holder et farligt leben omkring

222

hotellets veranda, og gærdesmutterne synger i krattet. Hættemåger og dværgterner sejler forbi, og nogle krager går og roder i strandbredden. Ovre fra Hindsgavl tror vi igen at høre huluens kurren, og da vi standser og lytter, kommer det klart og dybt: *Uugo, uugo, uugo!*

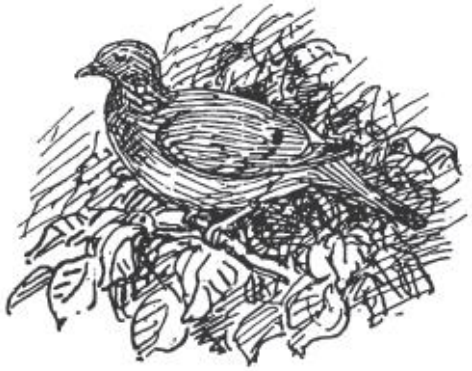

[Illustration: En fugl (huldue) siddende på en gren]

Da vi nærmer os skoven ved Nørretoft, er solen helt brudt igennem de flygtende skyer, og da vi når ind mellem bøgeskovens første høje stammer, hvis ranke grå søjler står tæt i det grønlige halvmørke, falder dens stråler hist og her i en lysende plet på skovbunden og rammer anemonernes grønne blade. Allerede på lang afstand mærkes det, at vi nærmer os noget usædvanligt. Underlig dybe, mystiske lyde når øret inde fra skovdybets fjerne kroner — eller er det oppe fra det blå, lyden kommer, stemmer et himmelsk orkester deroppe? Pludselig kastes en stor, glidende skygge hen over skovbundens lysfelter, som en lang, skråtliggende søjle af mørke farer den hen mellem bøgenes løv og forsvinder — men foroven ender den i en stor, heraldisk fugl på brede, grå vinger.

Da vi nærmer os en gruppe høje rødgraner, ser vi den ene efter den anden af store, hekseagtige fugle lette baskende fra trætoppene og kredse på stive vinger højt oppe over kronerne mod den blå luft. Hele tiden kommer deroppe fra en lyd, dæmpet og drømmeagtig, som om nogle dybe træinstrumenter præluderer og prøver på at stemme sig sammen. Det er som i drømme at høre et orkester af spøgelser! Men pludselig, da vi bliver ved at gå frem, stiger lyden til et rasende *crescendo* og ender med et ildevarslende skrig — en stor fagot bryder ud i et hyl, der er som et mareridt — fagotisten falder bagover i et krampeanfald og slipper sit sidste vejr ud gennem instrumentet, der brister i et vræl!

Vi er lige under hejrekoloniens reder.

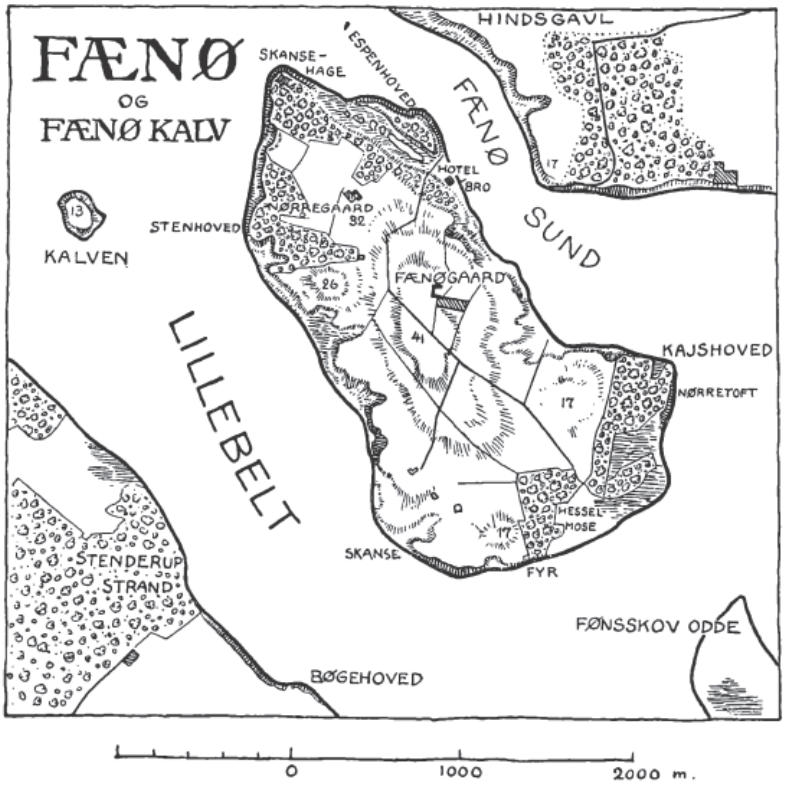

[Illustration: Kort over Fænø og Fænø Kalv med stednavne som Skans-Hage, Espenhoved, Fænøgaard og Fønsskov Odde]

Skyggen af de store, tunge fugle jager tættere mellem træernes solbelyste kroner og farer hen over skovbunden, mens de ildevarslende skrål vedvarer.

Man skal ikke på dette sted stå med himmelvendt ansigt og henfalde i måbende begejstring over dets poesi – det er ikke *al* gave ovenfra, som er god! Redernes plads herinde i bøgeskoven konstateres nemlig let ved den umådelige bunke fald, der dækker skovbunden. På et areal af omtrent femogtyve skridts omkreds under hver rede er bunden dækket af et kalkagtigt, tykt lag, der har kvalt hver spire og plante, og langt uden for denne kreds har sprøjt og dråber stænket som fra fyldte kalkkoste. Står man i centrum og ser opad, opdager man, at man befinder sig midt i et kæmpemæssigt wc, der går kegleformet opefter, og hvor der i „kerneskuddet“ ikke findes én kvist, som bærer et blad, og hvor grenene ligner døde koraller.

Inde under rødgranerne, til hvilke kolonien også strækker sig, er skovbunden derimod slet ikke ramt. Træernes nåle tåler „kalkningen“ og kan således vedblivende opfange fuglenes udtømmelser.

[Illustration: Johannes Larsens tegning af en gruppe mægtige træer på en bakketop, dateret Fænø 22 Juni 1922]

Længe efter at vi har fjernet os fra stedet, bliver lyden fra de opskræmte fugle ved at følge os, og den taber sig først, da vi er langt borte fra skoven; den er som skrålet fra en fjern heksesabbat ved højlys dag.

Skønt bøgen er hovedtræet i Fænøs skove, findes her dog endnu som på Æbelø rester af landets gamle skov; både eg, skovabild og storbladet lind er almindelige. I skovbunden gror, foruden den store skovfrytle, ramsløg i mængde, langs stranden brunrod, kvan og rapunsel. På sydenden har øen nogle lave lerklinter, hvor blåklokke, kællingetand og scabiosa blomstrer i læ under tjørn og roser. Mod sydvest og vest står høje, græsklædte skrænter ud mod stranden, hvor rørene vokser så tæt og frodigt som i en lun indsø. Hvor på øens nordveststrand det gamle „Svenskebatteri“ endnu løfter sine knoglede skuldre op over jordsmonnet — men så tæt bevokset med træer og buske, at man aldeles ikke mere kan finde tegningen i det — dækkede blåbær i mængde skovbunden imellem liljekonvaller og ranunkler.

Af *hav* har man intet indtryk, hvor man end befinder sig på øen — det skulle da være, når man fra sydsiden, hvor nogle åbne sletter med enkelte fritstående, store ege strækker sig helt ned til stranden, ser ud over bæltet mellem Fønsskov og Stenderup Hage.[43] Men i sin helhed er landskabet ferskt. Bæltets slyngninger er som et delta af floder, der omslynger de idylliske åse i en labyrintagtig forvirring. Det er et udpræget stykke Fynsland med dettes rige, tætte grupper af bøgeskove, som indrammer de rektangulære,

fede kornmarker og engene med deres rader af bovnende høstakke, hvor rådyrene færdes på spring fra skovbryn til skovbryn.[43]
Mens jeg står nær ved møllen på øens højeste punkt, er nogle store blåner trukket op i rivende fart fra nordvest, og en regnbyge slår med grå striber på skrå over bæltet og farer susende ind over øens bakker, som den næsten skjuler under sit slør. En udkant af bygen jager mig i læ bag en tjørnehæk på diget nær møllen.
Lige som bygen var forbi, kom en lille bitte harekilling luntende fra toppen af bakken ned imod mig. Den var syv-otte tommer lang i kroppen, hvis man kan tale om en sådan – for egentlig bestod den bare af ører og bagben, et par almægtige bagben, lange, tykke og kluntede. Den traskede forbi mig på tre alens hold og sjokkede ind i nogle buske på den anden side af vejen.
Et øjeblik efter kom harekilling nummer to i den førstes spor; den lignede fuldstændig formanden, og det var naturligvis et par søskende, som var på vej ud sammen for at opdage verden. Men denne sidste var af et helt andet temperament, mere urolig, ikke så sindig i bevægelserne; den havde mere travlt end den første og labbede af med et udtryk i ansigtet, som om den havde glemt et eller andet, der nu skulle besørges i en fart, inden det blev for sent – lad mig komme frem, gå væk dér!
Den kom forbi mig på mindre end én alens hold, skønt jeg stod midt på den åbne vej og havde mit staffeli i hele dets længde under armen. Men *nu* skal du ha' det, tænkte jeg; det er vel ikke til pynt, jeg står her: *Bøv!* sagde jeg.
Den døde ikke af skræk, tværtimod livede det svært op på den, pludseligt! Den gav et spring på en favns længde, idet den satte fra med et klask af bagbenene ned i mudderet på den opblødte vej – og så fløj den med ører og lemmer i den mest fuldkomne uorden lige på hovedet ind i en klynge nælder i vejgrøften. Og siden så eller hørte jeg den selvfølgelig ikke.
Men til efteråret skal jeg naturligvis gense en af harekillingerne i voksen tilstand, med spækornamenter hen ad ryggen og herlig brunstegt. Og jeg skal nyde den med tyttebær fra Jylland og bourgogne fra Frankrig og have en ung, henrivende skabning til bords, som jeg ved desserten forsikrer, at hun er bedårende – mens jeg i øjeblikket glemmer, Gud forlade mig for det, at harekillingerne var endnu langt pragtfuldere! Men enhver ting til sin tid — alles geben die Götter, die unendlichen, Ihren Lieblingen ganz —!
Således fandt jeg nu for nylig to hejrefjer under en rødgran. Den ene af dem er 20 cm lang, den har siddet på fuglens arm som svingfjer, er fint bøjet, blød og tynd i stoffet. Den vejer absolut ingenting. Ved posens inderste ende nær roden sidder dun, der ved berøring virker som lunken luft; de ligner svagt bølgende, fine røgstriber. Farven er et ubeskriveligt gråt —

[Illustration: Johannes Larsens tegning af bølgende kornmarker og et stråtækt hus bag en trægruppe, dateret Fænø 22 Juni 1922]

måske som en morgenhimmel, noget som franskmændene kalder *gris souris*. Hvis en meget smuk kvinde havde en dragt på, som i stof og farve var således, ville hun i løbet af fem minutter kunne ødelægge et meget stort antal skønhedsdyrkende mandfolk.

Den anden er en håndslagfjer af omtrent 30 centimeters længde. Den begynder ved posens tykkeste ende med en lys, køliggrå farve, men går efterhånden over i en metallisk blågrå, kendt fra det „sortladne hav". Posen ligger som en skarp og fin, brunsort linje, der ud mod spidsen blot er en anelse. Den er for menneskelige øjne i enhver henseende såre fuldkommen og ganske lydløs, som en skinnende toledoklinge! Og dog er den kasseret, vingen vil ikke bruge den længere, den kaster den væk og forlanger en bedre. Og det nye materiale er straks for hånden, mekanismen virker prompte. — Naturen har råd til alting!

Storkene er snart helt forsvundne af landet. På denne rejse har vi set én — den sås fra „Rylen"s dæk kredsende over Jylland. Og på vor fire måneders rejse i fjor mødte vi tre i alt! Hejren er snart den eneste store fugl, vi har tilbage. Lad os ikke helt udrydde den! Selv om der af og til skulle gå lidt rigeligt til dens underhold af de herskabelige fisk, der fylder de store godsers

fiskedamme, så lad os spare den. Fisk dekorerer ikke nær så meget i landskabet som hejrer, og der er så meget andet, der kan dekorere et bord. Måske ser jeg noget ensidigt på spørgsmålet, men de to

hejrefjer her foran mig glæder mig langt mere end tanken om den ret karper, som *aldrig* kommer på bordet. Og skal vi ikke alle sammen ha' lov til at være her?
Da vi slår øjnene op ved halv femtiden om morgenen er hele himlen overtrukket med et solidt gråt, og en stille regn siler ned over dækket. Vi sover igen til kl. 7 — men det regner bestandigt og ser ud til aldrig mere at ville holde op.
Men se — ved totiden bliver det tørvejr, bysvalerne og forstuesvalerne kommer frem og jager højt over mosen, solsorten fløjter, og spætmejsen og dens unger høres inde fra skoven. Det er stille vejr, vi sætter fyr til motoren og går norden om øen ud til *Fænø Kalv*. Denne er en lille klump på kun 8,7 tdr. land, men den syner godt i landskabet allerede på lang afstand, for trods sin ringe udstrækning når den en højde på 13 m.
Måger og terner går på vingerne i store sværme, da vi nærmer os med båden. Det viser sig at være en meget ujævnt bakket, græsklædt holm med stejle klinter på nordsiden og uden træer eller buske. På dens østside er der et par små, sivgroede mosehuller. Et stort skanseanlæg, der dækker næsten hele øens højdedrag, skriver sig fra krigen mod Carl X Gustav og er opført af svenskerne. Oppe fra de gamle voldes top ser man, at næsten hele holmen er gennemrodet, for at man har kunnet lave dette befæstningsanlæg — hvad der ikke er volde er grusgrave, hvorfra materialet til hine er hentet. Om det hele skriver sig fra svenskekrigens tid, eller det er omdannet og udvidet for at kunne benyttes under krigen mod englænderne i 1807–14 har jeg ikke kunnet få rede på. Men det sidste er det sandsynligste, så kompliceret som det er. Foran disse højder findes en smal og sandet forstrand, der strækker sig hele holmen rundt.
Hvad menneskene har begyndt på, har vandrotterne fortsat: Oppe i skanserne er jorden tæt gennembrudt af deres huller og gange, og uden for disse ligger sådanne mængder af affald fra deres virksomhed, at jordsmonnet er helt gråt i farven. Imellem affaldsdyngerne, der danner større og mindre tuer, findes hele veksler og gange, der er hårdttrampede af dyrene.
Flere steder finder vi i fordybningerne mellem tuerne oppe på skansernes højder, ja helt til deres øverste top, store mængder af sammenslæbte, tømte muslingeskaller. Er det vandrotternes værk — eller hvad? Naturligvis vil en vandrotte med lethed kunne slæbe en musling op til toppen af en 13 m høj bakke, og såsom denne gnaver æder både ællinger og andre fugleunger, er

der vel intet i vejen for, at den også kan sætte pris på skaldyr. Men så godt som alle de åbne skaller var *hele*, og hvordan i alverden bærer en rotte sig ad med at åbne en musling! Alligevel må jeg holde på denne forklaring, så meget mere som de tømte skaller ofte i stor mængde fandtes liggende dybt nede i dyrenes friske huller. Og til *pynt* kan de dog næppe være bragt herhen!

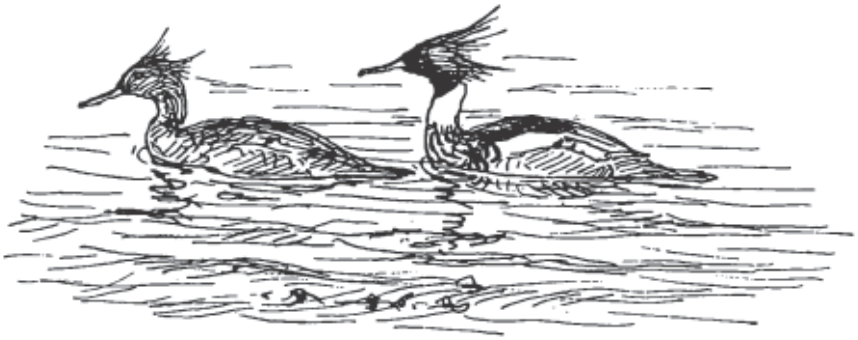

[Illustration: To toppede skalleslugere svømmer på vandet]

Hist og her på holmens blæste vestside findes noget spredt, mager lyng, og rundt om på den, især i læet, fandt vi hvid snerle, høgeurt, lægeærenpris, røllike, brændenælder, hyrdetaske, blåklokke og en smule engelskgræs. En mængde store, pragtfulde, højstænglede tidsler med violette blomster groede oppe på de gamle volde sammen med nogle høje, røde syrer.

Fænø Kalv findes antegnet i historien som det sted, hvor en af de mange stilstande blev sluttet, der en kort stund afbrød den langvarige strid mellem kong Erik Menved på den ene side og de fredløse, Norges konge Erik Præstehader og hans efterfølger Håkon V, på den anden. Det var den 5. juli år 1300, at selveste kong Håkon mødtes her med hertug Erik af Langeland i det nævnte anliggende.

Hvorfor blev netop denne lille, afsides plet valgt til et så storartet formål? En anden af de stakkede stilstande i den mere end tyveårige strid mellem de to riger blev sluttet på den nære, langt ud i havet løbende, Hindsgavl Odde.

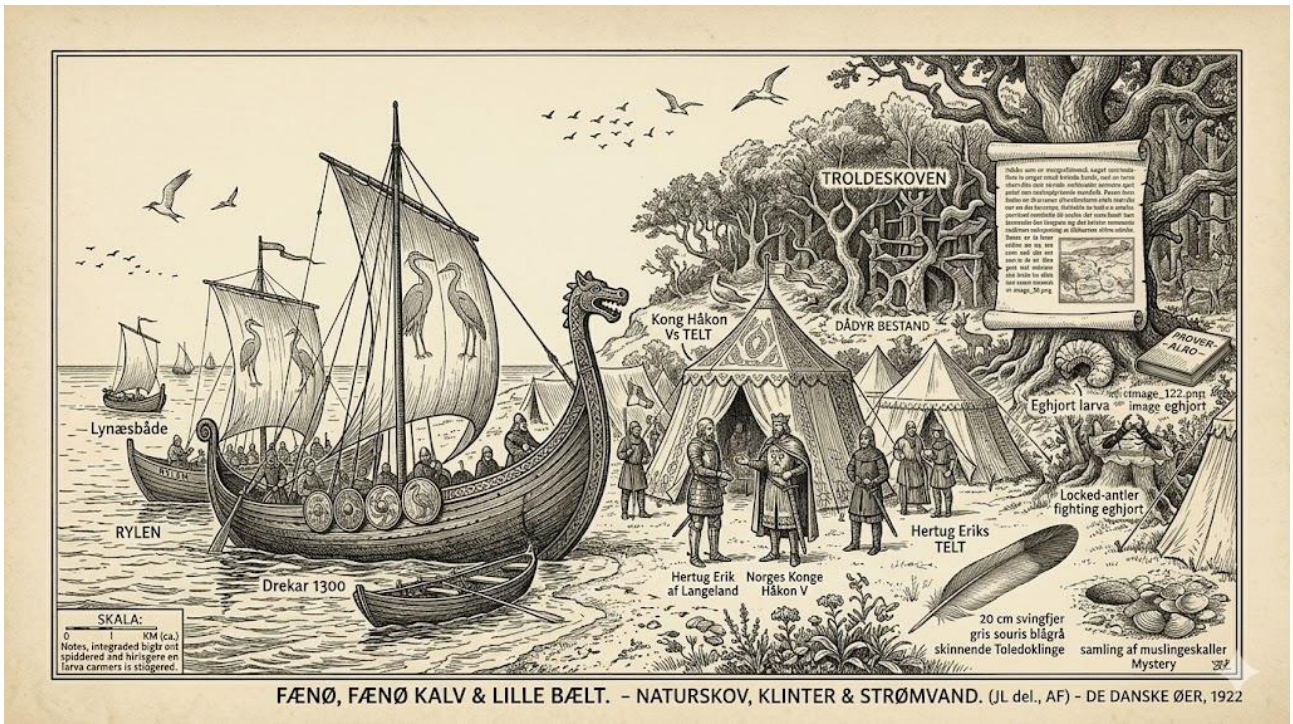

Hvorfor altid småøer og fjerne næs? Var det i dette tilfælde andet end en understregning af, at det var førerne i en ren og skær sørøverkrig, man havde at forhandle med, og stedet et passende *no man's land* til et sådant foretagende?

Intet menneske vil blot tilnærmelsesvis kunne forestille sig, hvorledes der har set ud på holmen den nævnte dag. Det måtte være et besynderligt konglomerat af en indsigtsfuld historiker, etnograf og en digter med rig fantasi – egenskaber, der til daglig er hinanden fjendske – der skulle kunne forestille sig dette optog hin dag, da krigsfolk og sørøvere med skarlagen

over stålskjorter og skarpe våben ved lår gik i land fra de snese af skibe og mødtes i teltene på holmens skovklædte strand.

Men hvad ville „Kalven“ ikke kunne berette fra dette møde, om den kunne brøle om det!

Holmen har bestandig hørt sammen med Fænø, indtil den for et par år siden solgtes — efter sigende for 700 kr. (!) — til nogle provinsfolk, nemlig dommeren, en bankdirektør og endnu en borger, fra Middelfart. Hensigten skal være fredning, hvad der må glæde alle; thi den lille holm er på mange måder ejendommelig ved sin natur og sit fugleliv; og hvad der endnu ikke *er* af fugle, kan komme, hvis fredningen strengt gennemføres. Den har en usædvanlig pragtfuld beliggenhed i det smalle, strømskårne bælt mellem Fyns, Fænøs og Jyllands skovklædte bakkeskrænter.

Det måtte være et fristende sted for en eneboer! Men jeg håber for fredningens skyld, at ingen må falde for fristelsen. Og det skal til advarsel tjene, at det er vanskeligt at ankre her; vandet er dybt alle vegne, og den lille holm kan intet sted yde læ for vind og strøm.

[Illustration: En svømmefugl (tejst eller lignende)]